

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka
Mikołaj Pawlak

Warszawa, 08 października 2020 roku

ZSS.422.2.2020.KK

**Pani
Marlena Małąg
Minister Rodziny i Polityki Społecznej**

dzieci z niepełnosprawnościami powinny być otoczone szczególną troską, dlatego moją szczególną uwagę zwraca problem długiego czasu oczekiwania na przyjęcie małoletnich z niepełnosprawnością intelektualną do domów pomocy społecznej oraz trudności w znalezieniu dzieciom z współwystępującymi innymi zaburzeniami psychicznymi miejsca w domu pomocy społecznej specjalnego typu, o którym mowa w art. 56 pkt 5 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1507 z późn. zm.).

Dokonując analizy ostatnio wpływających do Biura Rzecznika Praw Dziecka zgłoszeń¹, moje zaniepokojenie budzi występowanie zarówno trudności w znalezieniu małoletniemu miejsca w odpowiedniej placówce, jak również długi czas oczekiwania na przyjęcie do takiej placówki, który sięga nawet pięciu lat. Niedostępne są miejsca nie tylko w domach pomocy społecznej w danym regionie, lecz problem ten pozostaje aktualny na obszarze całego kraju.

Organ pomocy społecznej, dokonując wyboru domu pomocy społecznej, do którego ma być skierowany małoletni wymagający całodobowej opieki, zobowiązany jest brać pod uwagę zarówno typ domu pomocy społecznej, czas oczekiwania na miejsce w tym domu, jak i zakres świadczonych w nim usług. Zasadą jest kierowanie do domu pomocy społecznej odpowiedniego typu, zlokalizowanego jak najbliżej miejsca zamieszkania osoby zainteresowanej umieszczeniem w placówce.

¹ m. in. ZSS.441.684.2019.KK, ZSS.441.648.2020.KS

Jedynym typem domu pomocy społecznej (dalej także: DPS) przeznaczony osobom małoletnim jest – zgodnie z ustawą o pomocy społecznej – DPS dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie.

Ze zgłaszanych do mojego biura spraw wynika, że nadal zdarza się, iż pomimo prawomocnie zakończonych postępowań sądowych małoletni - z uwagi na brak możliwości znalezienia odpowiedniej placówki - pozostają w środowisku domowym (czasami u niewydolnych wychowawczo rodziców), a niekiedy w szpitalu psychiatrycznym, z którego rodzic nie chce albo nie może dziecka odebrać po wypisie.

Przykładem może być sprawa, którą zgłoszono w połowie 2019 r. Małoletni do czerwca 2018 r. uczęszczał do specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego dla niesłyszących i słabo słyszących. Następnie, po opuszczeniu ośrodka, przebywał w domu po opieką matki uzależnionej od alkoholu, która wielokrotnie odmawiała współpracy z pracownikami ośrodkami pomocy społecznej. Pomimo sądowego zobowiązania do leczenia odwykowego z ustalonym nadzorem kuratorskim matka małoletniego nie wywiązywała się z nałożonych zobowiązań, jak również nie była w stanie zapewnić małoletniemu synowi właściwej opieki. To spowodowało, że ośrodek pomocy społecznej zwrócił się do sądu o wgląd w sytuację dziecka. Sąd postanowieniem z początku stycznia 2019 r. zarządził umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub rodzinie zastępczej, jednakże postanowienie to nie zostało wykonane z uwagi na brak możliwości znalezienia przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie (dalej: PCPR) odpowiedniej placówki. Wówczas na wniosek PCPR sąd zarządził natychmiastowe umieszczenie małoletniego w domu pomocy społecznej do czasu prawomocnego zakończenia postępowania. Na terenie właściwego dla sprawy powiatu nie funkcjonowała jednak żadna placówka, która mogła przyjąć małoletniego. Najczęstszym powodem odmowy przyjęcia chłopca był jego stan zdrowia. Ostatecznie udało się znaleźć jeden dom pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, który wyraził gotowość do przyjęcia chłopca, jednak z przyczyn formalnych (procedury trwały od czerwca do grudnia 2019 r.) do tego nie doszło. W wyniku licznych działań organów pomocy społecznej i wojewody w grudniu 2019 r. udało się wytypować inny dom pomocy społecznej, który mógłby przyjąć małoletniego. Problemem było jednak to, że w kolejce do przyjęcia do tego DPS-u było siedem osób, a przewidywany czas oczekiwania na miejsce wynosił 5 lat. Sytuacja była poważna nie tylko z uwagi na liczne schorzenia małoletniego, lecz również jego skomplikowaną sytuację życiową i brak należytej opieki ze strony matki.

W tej sprawie indywidualnej skierowałem wystąpienie m.in. do właściwego wojewody. Ostatecznie małoletni w połowie marca 2020 r. został przyjęty do domu pomocy społecznej odpowiedniego typu.

W innej sprawie, zgłoszonej w tym roku przez kierownika oddziału psychiatrycznego dla dzieci i młodzieży, sąd² stwierdził potrzebę umieszczenia małoletniej dziewczynki, z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym oraz z towarzyszącymi poważnymi zaburzeniami zachowań i emocji, w domu pomocy społecznej w trybie bez zgody. Wniosek inicjujący postępowanie sądowe został poparty przez prokuraturę. Postanowienie wydane w sprawie stało się prawomocne w końcu września 2019 r. Po upływie ponad 1,5 miesiąca od uprawomocnienia się postanowienia o stwierdzeniu potrzeby umieszczenia małoletniej w domu pomocy społecznej przeznaczonego dla dzieci i młodzieży Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie (dalej: MOPR) nie uzyskał skierowania dla małoletniej. Z uwagi na brak możliwości sprawowania opieki przez matkę dziecka, dziewczynka przez wiele miesięcy przebywała w kilku szpitalach psychiatrycznych – często pobyty te były przedłużane pomimo braku wskazań do dalszej hospitalizacji. Matka dziewczynki jest osobą wymagającą oparcia społecznego i pomocy w przezwyciężaniu trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Każdorazowo sprzeciwia się wypisaniu córki ze szpitali psychiatrycznych, ponieważ nie chce przyjąć dziewczynki do domu z obawy o życie swoje i dzieci pozostających pod jej opieką, a ponadto uważa, że agresywne zachowanie córki źle wpływa na funkcjonowanie jej rodziny. MOPR poinformował, że wykonano wiele rozmów z dyrektorami domów pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży na terenie całego kraju, jednak żadna z placówek nie dysponowała wolnymi miejscami, a w szczególności dla profilu dziewczynki z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym oraz z towarzyszącymi mu poważnymi zaburzeniami zachowań i emocji. W końcu stycznia 2020 r. MOPR wydał decyzję kierującą małoletnią do DPS-u³ znacznie oddalonego od miejsca zamieszkania rodziny dziewczynki, która jest bardzo związana emocjonalnie z matką. Małoletnia została wpisana na listę osób oczekujących po pozycją nr 2, jednocześnie wskazano, że czas oczekiwania na umieszczenie w placówce wynosi około roku. Zaznaczyć należy, że jest to jedyny dom pomocy społecznej typu dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie z terenu całego kraju, który wyraził zgodę na przyjęcie małoletniej.

² Postanowienie z połowy września 2019 r.

³ Typ domu dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych Intelektualnie

Polityka państwa powinna być nakierowana na otaczanie szczególną troską dzieci z niepełnosprawnościami, w tym – zapewnienie normalnego życia w warunkach gwarantujących im godność, umożliwiających im osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo w życiu społecznym.

Na mocy Konwencji o Prawach Dziecka⁴ przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. *we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka* (art. 3 ust. 1). *W celu zagwarantowania i popierania praw zawartych w niniejszej Konwencji Państwa-Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi* (art. 18 ust. 2). *Państwa-Strony uznają prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski i będą sprzyjały oraz zapewniały, stosownie do dostępnych środków, rozszerzanie pomocy udzielanej uprawnionym do niej dzieciom oraz osobom odpowiedzialnym za opiekę nad nimi. Pomoc taka będzie udzielana na wniosek tych osób i będzie stosowna do warunków dziecka oraz sytuacji rodziców lub innych osób, które się nim opiekują* (art. 23 ust. 2).

Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej na władzy publicznej spoczywa obowiązek ochrony praw dziecka (art. 72). Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej ma uwzględnić dobro rodziny, a zwłaszcza tej, która jest w trudnej sytuacji społecznej i materialnej (art. 71).

Wobec tego, że Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej odpowiada między innymi za określanie kierunków działań oraz realizację zadań w obszarze pomocy społecznej, na podstawie art. 10a i art. 11 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. z 2020 r. poz. 141) proszę Panią Minister o podjęcie działań na rzecz zapewnienia dzieciom i młodzieży realizacji prawa do umieszczenia w domu pomocy społecznej (o którym mowa w art. 54 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej), z uwzględnieniem przede wszystkim aspektów dotyczących polepszenia dostępności czasowej i terytorialnej do domów pomocy społecznej typu dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie.

⁴ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 z późn. zm.).

Proszę również o wskazanie, czy na podstawie monitorowania sposobu realizacji zadań pomocy społecznej wykonywanych przez samorządy i jednostki organizacyjne pomocy społecznej oraz opracowywania analiz statystycznych z zakresu pomocy społecznej prowadzi Państwo statystyki i/lub badania związane z powyższą problematyką (dotyczącą w szczególności liczby, funkcjonowania oraz dostępności czasowej i terytorialnej do domów pomocy społecznej typu dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie w poszczególnych regionach kraju), a jeśli tak, to jak dane te kształtowały się w latach 2018 - I kwartał 2020 r.

Zwracam się także z prośbą o wskazanie, czy w tym obszarze Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej prowadzi działania na rzecz:

- 1) zwiększenia liczby miejsc w DPS-ach dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie;
- 2) wyrównania dostępności terytorialnej do ww. placówek na terenie kraju;
- 3) zmniejszenia średniego czasu oczekiwania na przyjęcie małoletniego do ww. placówki.

Chciałbym także zauważyć, że z roku na rok coraz większa liczba dzieci doświadcza zaburzeń psychicznych. W Polsce odsetek dzieci i młodzieży wykazujących zaburzenia psychiczne, w stopniu wymagającym pomocy profesjonalnej wynosi co najmniej 9%, co oznacza, że pomocy systemu leczenia psychiatrycznego i wsparcia psychologicznego wymaga około 630 000 dzieci i młodzieży poniżej 18. roku życia. Występowanie zaburzeń psychicznych wśród dzieci i młodzieży wykazuje tendencję wzrostową.⁵

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 685) ochronę zdrowia psychicznego zapewniają organy administracji rządowej i samorządowej oraz instytucje do tego powołane (art. 1 ust. 1). Ochrona zdrowia psychicznego obejmuje realizację zadań dotyczących w szczególności zapewnienia osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej i powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej oraz innych form opieki i pomocy niezbędnych do życia w środowisku rodzinnym i społecznym (art. 2 ust.1 pkt 2). Stosownie do art. 5 ww. ustawy opieka zdrowotna nad osobami z zaburzeniami psychicznymi jest wykonywana

⁵ M. Janas-Kozik, Sytuacja psychiatrii dzieci i młodzieży w Polsce w 2016 roku, *Psychiatria* tom 14, nr 1, 61–63, 2017 *Via Medica*

w ramach podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej (...) oraz w domach pomocy społecznej.⁶

Minister właściwy do spraw pracy, zabezpieczenia społecznego i rodziny, zgodnie z przepisami rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 lutego 2017 r. w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017-2022 (Dz. U. poz. 458) ma przepisane zadania w ramach realizacji jednego z celów głównych NPOZP, jakim jest *zapewnienie osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej opieki adekwatnej do ich potrzeb.*

Mając na uwadze powyższe oraz w kontekście przytoczonych trudności w znalezieniu DPS-u odpowiedniego dla dziecka wykazującego inne zaburzenia psychiczne współistniejące z niepełnosprawnością intelektualną, zwracam się z prośbą o podjęcie analizy zagadnienia konieczności i zasadności utworzenia nowego typu domu pomocy społecznej, dedykowanego dzieciom i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi i przekazanie mi stanowiska w tej sprawie.

Będę wdzięczny za pochylenie się Pani Minister nad problemami opisanymi w niniejszym wystąpieniu.

Łopuszcyński
RZECZNIK PRAW DZIECKA
Mikołaj Pawlak
Mikołaj Pawlak

⁶ Stosownie do art. 6a ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego powiat organizuje i zapewnia usługi w odpowiednim standardzie w domach pomocy społecznej dostosowanych do szczególnych potrzeb osób z zaburzeniami psychicznymi. Domy te są tworzone na zasadach określonych w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1507, 1622, 1690, 1818 i 2473).